

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ХАРИТОНОВ Роман Феліксович

УДК 340.116:343.2/7(53)

**ГАЛУЗЕВА ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА:
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність: 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної академії
порівняльного права
БЕХРУЗ Хашматулла,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри права Європейського
Союзу та порівняльного правознавства

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ПОГРЕБНЯК Станіслав Петрович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри теорії держави і права;

кандидат юридичних наук, доцент,
член-кореспондент Міжнародної академії
порівняльного права
КРЕСІН Олексій Веніамінович,
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
завідувач Центру порівняльного правознавства

Захист відбудеться «18» липня 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «17» червня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У теперішній час значного розвитку в юридичній науці набули порівняльно-правові дослідження, метою яких є виявлення закономірностей становлення, розвитку і функціонування правових систем сучасності, удосконалення національних правопорядків. Значення таких досліджень полягає не тільки в тому, що вони сприяють вирішенню тих чи інших проблем, але й висуюють ряд питань, відповіді на які можна отримати лише шляхом здійснення комплексних порівняльно-правових досліджень. У структурі юридичної науки зростає роль юридичної компаративістики, у тому числі галузевої юридичної компаративістики. Це пов'язано значною мірою з тим, що сучасне право не може розвиватися ізольовано від загальносвітових тенденцій розвитку. Використання галузевої юридичної компаративістики допомагає вирішувати як наукові, академічні, пізнавальні, так і суто практичні, прикладні завдання. Вона успішно виконує пізнавальну, інформаційну, критичну, аналітичну, інтегративну та інші функції.

Дослідження у сфері галузевої юридичної компаративістики дорікають за їх незрілість, різноформатність, але це не є причиною взяття під сумнів їх наукову і практичну значимість, оскільки, це є свідченням притягальної сили і відносної «молодості» цього наукового напрямку. Навряд чи знайдеться інший науковий напрямок у сучасній юридичній науці, що викличе такий невичерпний інтерес у юридичної спільноти. Галузева юридична компаративістика також є незмінним інструментом удосконалення законодавства сучасних держав, розуміння місця національної правової системи на правовій мапі світу, зближення правових систем сучасності.

Актуальність теми дисертаційного дослідження визначається, перш за все, підвищеною увагою до юридичної компаративістики як перспективної галузі наукових досліджень та галузевої юридичної компаративістики, зокрема. Слід зазначити, що в цілому у вітчизняній юридичній науці бракує комплексних теоретичних досліджень, присвячених визначенню ролі і місця галузевої юридичної компаративістики в системі юридичної науки й освіти. Існує проблема належного розуміння теоретико-методологічної природи і галузевого характеру порівняльно-правових досліджень. Галузева юридична компаративістика, перебуваючи у подвійному підпорядкуванні, одночасно належить до предмета юридичної компаративістики і до предмета відповідної галузевої науки, хоча останнім часом зросла кількість наукових публікацій з означеної проблематики.

Розвиток галузевої юридичної компаративістики передбачає також нові теоретичні та методологічні розробки, удосконалення методики її викладання. Існує потреба перегляду структурного викладення навчальних курсів галузевої юридичної компаративістики. Розвиток галузевої юридичної компаративістики в рамках навчальних дисциплін є важливою

умовою підвищення якості юридичної освіти. Все це у сукупності робить тему цього дослідження новою і вельми актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у відповідності до планів наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 011U0006H) на 2011–2015 рр. та «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016–2020 рр. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною наукових досліджень кафедри права Європейського Союзу і порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія» «Діалог сучасних правових систем. Адаптація правової системи України до європейського права» на 2011–2015 рр.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розкриття змісту, природи і специфіки галузевої юридичної компаративістики в системі юридичних наук.

Досягнення поставленої мети дослідження зумовило необхідність вирішення таких задач:

надати характеристику дослідженням галузевої юридичної компаративістики в юридичній науці;

виявити методологічні особливості галузевої юридичної компаративістики;

обґрунтувати необхідність інтеграції науки й освіти у сфері галузевої юридичної компаративістики;

охарактеризувати основні підходи до визначення статусу галузевої юридичної компаративістики;

встановити структурні особливості галузевої юридичної компаративістики;

виявити співвідношення галузевої юридичної компаративістики з іншими юридичними та гуманітарними науками;

виявити взаємозв'язки галузевої юридичної компаративістики та інших компаративістських наук;

охарактеризувати сучасний стан і функціональне призначення галузевої юридичної компаративістики як навчальної дисципліни;

розкрити методiku викладання галузевої юридичної компаративістики.

Об'єктом дослідження є юридична компаративістика як комплексна юридична наука.

Предметом дослідження є загальнотеоретичні засади галузевої юридичної компаративістики.

Методи дослідження. Методологічною основою загальнотеоретичного дослідження галузевої юридичної компаративістики є комплекс філософських, загальнонаукових та спеціальних підходів і методів. Діалектичний підхід до вивчення правової реальності з точки зору загальних законів розвитку природи, суспільства і мислення та загальних зв'язків явищ дозволив визначити закономірності формування галузевої юридичної компаративістики та визначити її статус у системі юридичних наук (п.п. 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3.). Історичний підхід дозволив розглянути генезис галузевої юридичної компаративістики, а також здійснити огляд дослідження галузевої компаративістики в юридичній літературі (п.п. 1.1, 2.1). Порівняльно-правовий підхід сприяв розробці методологічних засад галузевої юридичної компаративістики. Такі його елементи, як порівняння на макро- та мікрорівнях, текстуальне, нормативне та концептуальне порівняння, є ключовими засобами у розкритті порівняльно-правових об'єктів у сфері галузевої юридичної компаративістики (п.п. 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). Системний підхід дозволив визначити місце галузевої юридичної компаративістики в системі правових і гуманітарних наук, а також виокремити її структурні елементи (п.п. 2.1, 2.2, 2.3). Формально-логічний метод використано при формуванні основних понять, що утворюють понятійний апарат галузевої юридичної компаративістики, при визначенні її основних структурних елементів (п.п. 2.1; 2.3), а також при виокремленні основних підходів до викладання галузевих порівняльно-правових дисциплін (п. 3.1). Методи аналізу та синтезу дозволили з'ясувати завдання та функції галузевої юридичної компаративістики у сфері юридичної освіти (п. 3.2).

Теоретичну основу дослідження становлять розробки таких вітчизняних і зарубіжних вчених з юридичної компаративістики, теорії держави і права та інших галузей права, як: У. Батлер, В. Безбах, Х. Бехруз, А. Бузгалін, Ф. Георгієв, К. Горобець, Л. Гусаров, М. Дамірлі, В. Дудченко, А. Єгоров, Г. Єсаков, І. Кисельов, О. Кресін, І. Кривцова, Х. Кьотц, А. Малиновський, О. Малиновський, А. Малько, М. Марченко, А. Міцкевич, Ю. Оборотов, К. Осаке, В. Пучинський, П. Рабінович, М. Рейманні, А. Саїдов, С. Саїдов, А. Саломатін, О. Скаун, Ж. Сталев, О. Тихомиров, Ю. Тихомиров, Є. Харитонов, О. Харитонova, К. Цвайгерт, В. Чиркін, Н. Янчук та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним загальнотеоретичним монографічним дослідженням, присвяченим галузевій юридичній компаративістиці, визначенню її статусу, її взаємодії з іншими юридичними та гуманітарними науками, а також визначенню її місця в системі юридичної освіти.

Уперше:

обґрунтовано структурні особливості галузевої юридичної компаративістики, що передбачає виокремлення її тричленної структури,

яка містить у собі компоненти загальної теорії юридичної компаративістики, компоненти загальної теорії відповідної галузі права та компоненти особливої частини відповідної галузі права у залежності від об'єкта дослідження;

виокремлено основні підходи до викладання галузевої юридичної компаративістики: вибірковий інституційно-проблемний підхід, коли для порівняльно-правового аналізу береться декілька країн і обмежена кількість об'єктів дослідження; системно-правовий підхід, який відбувається у процесі реалізації права в основних правових системах; інституційно-галузевий підхід, коли поряд із розглядом загальних питань, присвячених закономірностям і тенденціям регулювання тих чи інших правовідносин, своєрідності правових систем сучасності тощо, надається порівняльно-правовий опис розвитку відповідних галузей права;

удосконалено:

концептуальні засади інтеграції науки й освіти у сфері галузевої юридичної компаративістики як необхідний компонент підготовки фахівців у різних галузях права;

положення щодо взаємозв'язку галузевої юридичної компаративістики з іншими компаративістськими науками, який має прояв, зокрема, у процесі здійснення порівняльно-правових досліджень, а також досліджень у сфері компаративістських наук (порівняльне державознавство, порівняльне релігієзнавство, порівняльна політологія тощо), широко використовуються, поряд із власним матеріалом, розробки галузевої юридичної компаративістики;

набули подальшого розвитку:

порівняльно-правовий аналіз співвідношення галузевої юридичної компаративістики з іншими правовими науками, що має відображення у тому, що галузева юридична компаративістика, спираючись на юридичні науки, розробляє на їх основі конкретно-теоретичні підходи та прийоми досліджень, які сприяють формуванню цілісного розуміння правової мапи світу, забезпечує пізнання специфічних закономірностей розвитку галузей права у різних правових системах;

осмислення стану розробки проблематики галузевої юридичної компаративістики, насамперед, шляхом виявлення таких основних недоліків, як: невідповідність більшості робіт у сфері галузевої юридичної компаративістики предмету юридичної компаративістики та методології порівняльно-правових досліджень; відображення тільки у назві деяких публікацій порівняльно-правового спрямування дослідження, тоді як самих їх розроблено на основі краєзнавчого підходу, тощо);

характеристика методологічних особливостей галузевої юридичної компаративістики, пов'язаних з екстраполяцією наукового знання, суть якого зводиться до запозичення пізнавальних систем з інших наук;

розуміння ролі галузевої юридичної компаративістики в системі юридичної освіти, яка має прояв у тому, що вона сприяє формуванню правового мислення та правової культури сучасного юриста.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення дисертації є внеском автора у подальший розвиток галузевої юридичної компаративістики в системі юридичних наук та можуть бути використаними у:

науково-дослідній роботі – у процесі подальшого дослідження теоретичних основ юридичної компаративістики;

юридичній практиці – у наданні пропозицій щодо удосконалення національного правопорядку, підвищенні ефективності законотворчої та правозастосовної діяльності, спрямованої на гармонізацію національного законодавства;

освітній діяльності – при складанні навчальних планів і програм з професійної підготовки юристів, а також при удосконаленні навчального матеріалу з юридичної компаративістики, галузевих порівняльно-правових дисциплін, при написанні магістерських, дипломних та курсових робіт.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на спільному засіданні кафедри теорії держави і права та кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія». Результати дослідження було апробовано на: міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій ювілею академіка С.В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); круглому столі «Філософія порівняльного правознавства, присвяченому пам'яті Петра Мартиненка і Патрика Гленна (м. Київ, 13 листопада 2014 р.); круглому столі, присвяченому 10-річчю кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства (м. Одеса, 28 листопада 2014 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку» (м. Донецьк, 6–7 березня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 3 березня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 27–28 лютого 2015 р.); IV науковій конференції, присвяченій пам'яті професора О.В. Сурилова «Розвиток методології сучасної юриспруденції» (м. Одеса, 27–28 березня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.); Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій пам'яті професора Вишнякова Олександра Костянтиновича (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації знайшли відображення у 13 публікаціях, 4 з яких опубліковано у наукових фахових

виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному виданні та у 8 тезах на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації визначається метою і задачами дослідження, складається зі вступу, 3 розділів, поділених на 10 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 207 сторінок, із них основного тексту 160 сторінок. Список використаних джерел налічує 310 найменувань і розміщений на 38 сторінках, додатки – на 9 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено зв'язок з науковими планами, поставлено мету та визначено задачі дослідження, його об'єкт, предмет, методологію, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їхню апробацію та опублікування.

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи дослідження галузевої юридичної компаративістики» складається з чотирьох підрозділів і присвячений розглядові теоретичних та методологічних основ галузевих порівняльно-правових досліджень.

У **підрозділі 1.1. «Огляд літератури за темою дослідження»** охарактеризовано джерельне підрунтя дослідження галузевої юридичної компаративістики.

Наголошено, що останнім часом в юридичній літературі з'явилося чимало робіт у сфері галузевої юридичної компаративістики. Такий інтерес до галузевих порівняльно-правових досліджень продиктований значним впливом зарубіжного права на національну правову систему. Однак не можна не зазначити, що дослідження у сфері галузевої юридичної компаративістики мають скоріше кількісний, ніж якісний характер.

Звернено увагу на термінологічну неоднаковість у визначенні поняття «галузева юридична компаративістика», використання різних термінів: «галузеве порівняльне правознавство» (О. Скаун), «теоретичні частини галузевих юридичних наук» (А. Саїдов), «галузева компаративістика» (К. Осаке). При цьому термін «галузеве порівняльне правознавство» не може вважатися вдалим, оскільки для позначення галузевих правових наук не прийнято вживати поняття «правознавство». Що стосується терміна «теоретичні частини галузевих юридичних наук», то він є занадто громіздким, більше того – досить спірним є твердження про науковий статус галузевих порівняльно-правових дисциплін. Термін «галузева компаративістика» не є цілком адекватним змістом галузевих порівняльно-правових дисциплін, оскільки позначає занадто велике коло питань, у тому числі тих, що не належать до юриспруденції. Саме тому доцільним

є використання терміна «галузева юридична компаративістика», який підкреслює, по-перше, правову природу галузевих порівняльно-правових дисциплін, по-друге, воно є значно багатшим і об'ємнішим за змістом та має комплексний характер.

До основних недоліків, властивих сучасним науковим розробкам у сфері галузевої юридичної компаративістики належать: невідповідність більшості робіт у сфері галузевої юридичної компаративістики предмету юридичної компаративістики та методології порівняльно-правових досліджень; порівняльно-правовий характер деяких робіт відбивається тільки у назві, а самих їх розроблено на основі краєзнавчого підходу; основним об'єктом у таких дослідженнях є законодавча база, тоді як правозастосовна, судова практика залишаються поза увагою вчених; у більшості робіт із галузевої юридичної компаративістики дослідження обмежуються деякими правовими системами, як правило, романо-германською та англо-американською (майже ігнорується факт існування інших правових систем, де правові традиції істотно відрізняються від традицій західного права).

У **підрозділі 1.2. «Методологічні особливості галузевої юридичної компаративістики»** розглянуто особливості методології порівняльно-правових досліджень у цій сфері, пов'язані з екстраполяцією наукового знання, суть якого зводиться до запозичення пізнавальних систем з інших наукових дисциплін.

Зазначено, що галузева юридична компаративістика, як головний метод, використовує порівняльно-правовий метод, який, у свою чергу, дозволяє виявити загальне й особливе у дослідженні об'єктів правової реальності. Вивчення сутності явищ правової дійсності у тій чи іншій галузевій порівняльно-правовій дисципліні не є можливим без залучення спеціальних юридичних методів: формально-юридичного, історико-правового, правового моделювання, структурно-функціонального, правового прогнозування тощо. Тому особливого значення для розвитку методології галузевої юридичної компаративістики набуває розробка методологічних засобів, що підвищують ефективність використання спеціальних юридичних методів, особливо порівняльно-правового методу, який інтегрує емпіричний матеріал і процедури інших загальних і приватних методів правового пізнання.

Обґрунтовано думку щодо того, що виристання методологічних прийомів інших наук, які застосовуються у дослідженні сфери галузевої юридичної компаративістики, забезпечує різнобічне дослідження цієї сфери, що формує таку властивість, як універсальність галузевої порівняльно-правової методології.

У **підрозділі 1.3. «Галузева юридична компаративістика: необхідність інтеграції науки та освіти»** розглянуто необхідну складову у процесі інтенсифікації інтеграції науки та освіти у сфері

юридичної компаративістики. Зазначено, що у процесі розвитку сучасного права значна роль належить правовій науці, яка покликана, по-перше, подолати сформовані ідеологічні стереотипи і, по-друге, теоретично обґрунтувати можливі напрями еволюції національної правової системи. Велике навантаження при цьому покладається на галузеву юридичну компаративістику. Підкреслено, що розвиток галузевої юридичної компаративістики безпосередньо залежить від розвитку юридичної науки в цілому, і юридичної компаративістики, зокрема.

Зазначено, що сучасна галузева юридична компаративістика характеризується такими тенденціями: методологічною недосконалістю досліджень, що здійснюються у сфері галузевої юридичної компаративістики; описовим характером більшості наукових розробок із галузевої юридичної компаративістики; невирішеністю багатьох теоретико-методологічних проблем галузевої юридичної компаративістики (наприклад, питання класифікації кримінально-правових систем сучасності тощо); більшість опублікованих робіт у сфері галузевої юридичної компаративістики позбавлені міцної теоретичної основи тощо.

У **підрозділі 1.4. «Науково-практичний потенціал галузевої юридичної компаративістики»** розглянуто питання можливостей використання галузевої юридичної компаративістики у розвитку сучасного права України.

Зазначено, що галузева юридична компаративістика має теоретичну і практичну значимість. Задіяння її потенціалу сприяє вивченню національного права, полегшує розуміння інших національних правових систем, підвищує культурний рівень юриста. Із точки зору практичної ролі галузевої юридичної компаративістики важливими є: питання щодо ефективності її застосування у правотворчому, правозастосовчому, судовому видах діяльності; аналіз впливу на процеси гармонізації та уніфікації. При використанні зарубіжного досвіду, отриманого шляхом порівняльно-правового аналізу, необхідно враховувати відмінності у правовій традиції, правовій культурі та ментальності.

Другий розділ «Галузева юридична компаративістика: статус і взаємодія з іншими юридичними та гуманітарними науками» складається з чотирьох підрозділів і присвячений визначенню статусу та дослідженню взаємодії галузевої юридичної компаративістики з іншими юридичними та гуманітарними науками.

У **підрозділі 2.1. «Основні підходи до визначення статусу галузевої юридичної компаративістики»** охарактеризовано основні підходи, що склалися у сучасній юридичній літературі із цього питання. Склалося три підходи до визначення статусу юридичної компаративістики. Відповідно до першого підходу, за галузевою юридичною компаративістикою визнається статус самостійної юридичної науки із власним виокремленим

предметом і методологією дослідження (С. Ляховий, А. Савченко, Г. Єсаков). Другий підхід розглядає галузеву юридичну компаративістику як метод пізнання (К. Осаке, О. Малиновський). Третій підхід галузеву юридичну компаративістику розглядає як частину юридичної компаративістики. Її предмет охоплюється предметом юридичної компаративістики (М. Дамірлі, В. Додонов).

Наявність цих підходів дає можливість стверджувати, що відсутність єдиного підходу до статусу галузевої юридичної компаративістики не сприяє розкриттю пізнавального потенціалу галузевої юридичної компаративістики. Зазначено, що найбільш об'єктивним підходом, який розкриває сутність галузевої юридичної компаративістики і визначає її статус, є підхід, відповідно до якого галузева юридична компаративістика і юридична компаративістика мають як «загальне поле», у тому числі методологічного характеру, так і власні специфічні інтереси. Галузева юридична компаративістика є допоміжною науковою дисципліною у рамках юридичної компаративістики. Оскільки на формування предмета галузевої юридичної компаративістики здійснює вплив також предмет відповідної галузі права, можна стверджувати про «подвійне підпорядкування» її предмета.

У **підрозділі 2.2. «Структурні особливості галузевої юридичної компаративістики»** визначено та розглянуто особливості її структури як наукової дисципліни.

Указано на неоднозначність підходів у питанні структури галузевої юридичної компаративістики в юридичній літературі. Одні автори виокремлюють Загальну і Особливу частини у галузевих порівняльно-правових дисциплінах, другі – пропонують виокремити у структурі галузевих порівняльно-правових дисциплін «вертикальне» і «горизонтальне» галузеве порівняльне правознавство; треті ж – відмовляються від виокремлення будь-яких частин, використовуючи інституціональний підхід.

Визначено структуру галузевої юридичної компаративістики, відповідно до якої виокремлено її тричленний склад. Перша частина у структурі – це компоненти загальної теорії юридичної компаративістики, що дозволяє враховувати теоретико-методологічну природу юридичної компаративістики. Ця частина містить у собі висвітлення таких питань, як об'єкт і предмет, методологія досліджень, класифікація правових систем у галузевому ракурсі тощо. Друга частина містить у собі компоненти загальної теорії відповідної галузі права, яка дозволяє виявити особливості предмета, об'єкта, функцій, а також методології цієї галузі права. Третя частина містить у собі компоненти особливої частини відповідної галузі права в залежності від об'єкта дослідження, яка охоплює відповідні норми та інститути, що регулюють відповідні суспільні відносини. Ці відносини є одночасно об'єктом дослідження відповідної галузі права

та об'єктом порівняльно-правового аналізу в рамках галузевої юридичної компаративістики.

У *підрозділі 2.3. «Галузева юридична компаративістика та інші юридичні та гуманітарні науки: питання взаємозв'язку»* розглянуто співвідношення галузевої юридичної компаративістики з іншими юридичними та гуманітарними науками. Галузева юридична компаративістика має точки дотику з різними юридичними і гуманітарними науками. Вона, спираючись на юридичні науки, розробляє на їх основі конкретно-теоретичні принципи і прийоми досліджень, які сприяють відображенню цілісної картини сучасної правової мапи світу, забезпечує пізнання специфічних закономірностей розвитку галузей права у різних правових системах сучасного світу. Разом із тим, юридичні науки спираються на той матеріал, якого вироблено галузевою юридичною компаративістикою.

Наголошено на взаємному характерові зв'язку галузевої юридичної компаративістики з гуманітарними науками. Визначено основні напрямки констеляції гуманітарних наук із галузевою юридичною компаративістикою: використання порівняльно-правового методу та інших способів пізнання, які застосовуються у галузевих порівняльно-правових дослідженнях; використання понятійно-категоріального апарату, виробленого в рамках галузевої юридичної компаративістики; використання результатів досліджень галузевої юридичної компаративістики.

Зазначено, що роль гуманітарних наук у галузевій юридичній компаративістиці полягає у: використанні результатів дослідження гуманітарних наук, що дозволяє більш широко досягнути досліджувані явища правової реальності; розширенні проблематики галузевої юридичної компаративістики.

У *підрозділі 2.4. «Галузева юридична компаративістика та інші компаративістські науки: загальне та особливе»* розглянуто взаємовідносини галузевої юридичної компаративістики з іншими компаративістськими науками, виокремлено в них загальне та особливе.

Зазначено, що питання взаємодії галузевої юридичної компаративістики з іншими компаративістськими науками не знайшли належного відображення в юридичній літературі, хоча це є перспективним напрямком дослідження. Галузева юридична компаративістика та інші компаративістські науки мають багато спільного: загальні теоретико-методологічні основи і спільний методологічний інструментарій; спільне коріння. Констатовано, що галузева юридична компаративістика та інші компаративістські науки є взаємозалежними і при дослідженні їх предметних сфер необхідною є їх тісна констеляція.

Третій розділ «Галузева юридична компаративістика в системі юридичної освіти» присвячено визначенню місця та з'ясуванню значення

цієї галузі юридичної науки та навчальної дисципліни в системі підготовки юридичних кадрів в Україні.

У *підрозділі 3.1. «Галузева юридична компаративістика як навчальна дисципліна: сучасний стан та функціональне призначення»* розглянуто галузеву юридичну компаративістику як навчальну дисципліну, сучасний стан її розвитку та функціональне призначення.

Наголошено, що вітчизняна юридична освіта досить тривалий час перебувала у перманентному стані реформування. Є очевидною необхідність її подальшого реформування, переходу до принципово нових засад підготовки юристів XXI століття. При цьому зазначено, що на теперішній час висувуються нові вимоги до юридичної освіти. Сучасний юрист не може вважатися висококваліфікованим, якщо отримав знання тільки про національне право. Веління часу змусило юридичні вузи і факультети включити до своїх навчальних програм галузеві порівняльно-правові дисципліни.

Наголошено, що галузева юридична компаративістика як відносно самостійна навчальна дисципліна, відкриває нові можливості вивчення правових систем сучасності; допомагає орієнтуватися на правовій мапі світу, а також застосовувати результати порівняльно-правових досліджень для удосконалення національного права, а також для розвитку наукової теорії галузевої юридичної компаративістики.

Сформульовано рекомендації, урахування яких дозволить поліпшити якість викладання юридичної галузевої компаративістики: вивчення студентами правових текстів національного законодавства різних країн мовою оригіналу; надання кращим студентам можливості навчання в університетах інших держав; постійне удосконалення професійних якостей викладачів, які проводять заняття з галузевої юридичної компаративістики; можливість для студентів слухати лекції іноземних викладачів.

У *підрозділі 3.2. «Методика викладання галузевої юридичної компаративістики»* розглянуто методику викладання галузевих порівняльно-правових дисциплін.

Зазначено, що в теперішній час галузева юридична компаративістика набуває особливого значення в юридичній освіті. Логічно, що у зв'язку із цим виникає потреба не тільки в активізації наукових галузевих порівняльно-правових досліджень, але й в удосконаленні організаційно-методичних основ викладання галузевих порівняльно-правових дисциплін.

У контексті конкретизації зазначених методологічних систем навчання виокремлено такі методики викладання галузевої юридичної компаративістики: сократичну методику, суть якої полягає у навчанні за допомогою задавання запитань, що спонукає студентів самих знаходити при обговоренні правильне рішення; повідомлюючу методику, для якої характерним є формування знань, переданих у готовому вигляді;

проблемно-пошукову методику, суть якої полягає «у проблемній» подачі матеріалу, яка є основою для пошуку вирішення проблеми.

Зазначено, що склалося кілька підходів до викладання галузевих порівняльно-правових дисциплін: вибірковий інституційно-проблемний підхід, коли для порівняльно-правового аналізу береться кілька країн і обмежена кількість досліджуваних тем; системно-правовий підхід, що втілюється у процесі реалізації права в основних правових системах; інституційно-галузевий підхід, коли поряд із розглядом загальних питань, присвячених закономірностям і тенденціям розвитку регулювання тих чи інших правовідносин, своєрідності правових систем сучасності тощо надається порівняно-правовий опис розвитку деяких галузей права.

Зроблено висновок, що кожна із зазначених методик викладання має як сильні, так і слабкі сторони, але їх комплексне використання дозволить підвищити якість освітнього процесу у сфері галузевих порівняльно-правових дисциплін.

ВИСНОВКИ

У дослідженні вирішено наукову задачу, яка полягає у комплексному загальнотеоретичному аналізі галузевої юридичної компаративістики. Головними теоретичними і практичними результатами роботи є такі **Висновки**.

1. Дослідження галузевої юридичної компаративістики характеризуються: описовим характером зарубіжного права, що не є саме галузевою юридичною компаративістикою, це тільки крок до неї; переважає аналіз законодавства, тоді як інші складові права залишаються поза увагою. У цілому більшість наукових розробок у цій сфері позбавлено порівняльно-правового компонента.

2. Методологічні особливості галузевої юридичної компаративістики пов'язані з екстраполяцією наукового знання, суть якого зводиться до запозичення пізнавальних систем з інших наукових напрямків. Для здійснення порівняльно-правового дослідження у сфері галузевої юридичної компаративістики необхідно максимально задіяти методологічний інструментарій, розроблений у межах методології юридичної компаративістики, основним з яких є порівняльно-правовий метод. Важливими є системність і комплексність їх використання.

3. Сучасний стан розвитку юридичної освіти характеризується його інтеграцією з юридичною наукою. Це обумовлює базування галузевої юридичної компаративістики. Досягнення та недоліки порівняльно-правової науки відбиваються на якості галузевих порівняльно-правових дисциплін. Важливим є втілення наукових досягнень у сфері компаративістики у практику вищої школи у вигляді базової дисципліни і коротких спецкурсів.

4. У сучасних умовах склалися три основні підходи до визначення статусу галузевої юридичної компаративістики. Перший підхід зводиться до визнання її статусу як самостійної юридичної науки із властивим їй предметом дослідження та методологічною базою. Другий підхід передбачає визнання галузевої юридичної компаративістики як метода пізнання. Третій підхід визнає галузеву юридичну компаративістику як допоміжну юридичну дисципліну в рамках юридичної компаративістики. Це підкреслює її подвійне підпорядкування – з одного боку, охоплюється предметом юридичної компаративістики, з іншого – формується під впливом предмета відповідної галузі права.

5. Взаємодія галузевої юридичної компаративістики та юридичної компаративістики уявляється як співвідношення загального і часткового. Співвідношення юридичної компаративістики та галузевої юридичної компаративістики можна визначити за певними напрямками: однаковість їх походження – із загальної компаративістики; використання єдиного методологічного інструментарію; взаємне розширення і доповнення їх предметного поля; наявність спільного об'єкта – правова реальність; наявність спільного загального понятійно-категоріального апарату.

6. Визначено структуру галузевої юридичної компаративістики, відповідно до якої виокремлено її тричлений склад. Перша частина у структурі – це компоненти загальної теорії юридичної компаративістики, що дозволяє враховувати теоретико-методологічну природу юридичної компаративістики. Ця частина містить у собі освітлення таких питань, як об'єкт і предмет, методологія досліджень, класифікація правових систем у галузевому ракурсі тощо. Друга частина – це компоненти загальної теорії відповідної галузі права, яка дозволяє виявити особливості предмета, об'єкта, функцій, а також методології цієї галузі права. Третя частина – це компоненти особливої частини відповідної галузі права у залежності від об'єкта дослідження, яка охоплює норми та інститути, що регулюють відповідні суспільні відносини. Ці відносини є одночасно об'єктом дослідження відповідної галузі права та об'єктом порівняльно-правового аналізу в рамках галузевої юридичної компаративістики.

7. Будучи за своїм характером теоретико-правовою галузевою порівняльно-правовою науковою дисципліною, галузева юридична компаративістика має тісні зв'язки як з юридичними, так і гуманітарними науками. Ступінь такого взаємозв'язку обумовлений їхнім спільним об'єктом – реально існуючим правом, яке досліджується не тільки під кутом зору галузевої компаративістики, але і з позицій інших юридичних і гуманітарних наук.

8. Взаємодія галузевої юридичної компаративістики з іншими юридичними та гуманітарними науками має взаємний характер, який має прояв у: використанні матеріалу, виробленого в рамках як галузевої

юридичної компаративістики, так і інших юридичних і гуманітарних наук; постановці проблем і більш усвідомленому вирішенні тих чи інших питань, що виникають у сфері галузевої юридичної компаративістики або юридичних та гуманітарних наук; використанні методологічного інструментарію, виробленого як у рамках галузевої юридичної компаративістики, так і інших юридичних і гуманітарних наук; розширенні предметного поля досліджуваних питань у рамках галузевої юридичної компаративістики та інших юридичних та гуманітарних наук; використанні понять і категорій, вироблених як у рамках галузевої юридичної компаративістики, так і інших юридичних і гуманітарних наук.

9. Між галузевою юридичною компаративістикою та іншими компаративістськими науками існують тісні не тільки прямі, але й зворотні зв'язки. Це означає, що не тільки різні компаративістські науки впливають на розвиток галузевої юридичної компаративістики, але й навпаки. Останнє має прояв, зокрема, у тому, що в процесі здійснення порівняльних досліджень і вивчення курсів таких компаративістських наук, як порівняльне державознавство, порівняльне релігієзнавство і порівняльна політологія, поряд із власним матеріалом, широко використовуються також положення і висновки, вироблені у рамках галузевої юридичної компаративістики.

10. Галузева юридична компаративістика виконує важливі функції у сфері наукових досліджень, у сфері юридичної освіти, а також вирішує суто прикладні завдання. Вона розширює кругозір науки, дозволяє вийти за межі простого дослідження норм права як єдиного вираження права, чинного у тій чи іншій правовій системі сучасного світу, і внести певні корективи в уявлення щодо ролі і місця національної правової системи на правовій мапі світу. Галузева юридична компаративістика дозволяє зрозуміти і зіставити між собою пріоритетні явища правової реальності, шукати і знаходити усе найкраще у праві різних правових систем, що може бути поставлено на службу правовим реформам.

11. Викладання галузевої юридичної компаративістики є необхідною умовою розвитку сучасної правової науки і юридичної освіти. У навчальних програмах сучасних юридичних вузів і факультетів галузева юридична компаративістика має посісти одне з пріоритетних місць серед інших навчальних програм, до завдань якої входить виявлення інноваційних процесів у змісті і викладанні галузевих порівняльно-правових дисциплін. Вивчення галузевої юридичної компаративістики дозволить: підвищити юридичну грамотність та інформованість студентів у контексті їх підготовки до правозастосовчої, наукової та законодавчої діяльності; сформулювати більш глибоке і різнобічне бачення «своїї власної» та інших правових систем сучасного світу; набути нових знань, що мають як теоретичне, так і практичне значення для наукових розробок у сфері юридичної компаративістики, теорії держави і права, окремих галузей права; орієнтуватися в основних

тенденціях розвитку галузей права сучасних правових систем світу. Це є також корисним для удосконалення національної правової системи тощо.

12. Виокремлено основні підходи до викладання галузевих порівняльно-правових дисциплін: вибіркового інституційно-проблемного підходу, коли для порівняльно-правового аналізу береться кілька країн і обмежена кількість тем; системно-правовий підхід, що втілюється у процесі реалізації права в основних правових системах; інституційно-галузевий підхід, коли поряд із розглядом загальних питань, присвячених закономірностям і тенденціям розвитку регулювання тих чи інших правовідносин, своєрідності правових систем сучасності тощо, надається порівняно-правовий опис розвитку деяких галузей права.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Харитонов Р.Ф. Отраслевая юридическая компаративистика: обзор исследования / Р.Ф. Харитонов // Юридичний вісник. – 2014. – № 4. – С. 379–382.
2. Харитонов Р.Ф. Методологические основы исследования отраслевой юридической компаративистики / Р.Ф. Харитонов // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; НУ ОЮА. – О., 2014. – Вип. 73. – С. 78–84.
3. Харитонов Р.Ф. Отраслевая юридическая компаративистика: необходимость интеграции науки и образования / Р.Ф. Харитонов // Порівняльно-правові дослідження. – 2014. – № 1. – С. 98–104.
4. Харитонов Р.Ф. Сравнительное правоведение и отраслевая юридическая компаративистика: соотношение и взаимодействие / Р.Ф. Харитонов // Публічне право. – 2015. – № 2. – С. 345–351.
5. Харитонов Р.Ф. Отраслевая юридическая компаративистика как учебная дисциплина [Электронный ресурс] / Р.Ф. Харитонов // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 8. – С. 23–25. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/8_2014/6.pdf

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Харитонов Р.Ф. Отраслевая юридическая компаративистика: методологический аспект / Р.Ф. Харитонов // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею академіка С.В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.) : у 2 т. / відп. ред. В.М. Дрьомін. – О., 2014. – Т. 2. – С. 332–334.
2. Харитонов Р.Ф. Отраслевая юридическая компаративистика в структуре сравнительного правоведения / Р.Ф. Харитонов // Правові

проблеми цивілізаційного вибору України : матеріали круглого столу, присвяч. 10-річчю кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства (м. Одеса, 28 листопада 2014 р.) / за ред. С.В. Ківалова ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О., 2014. – С. 91–95.

3. Харитонов Р.Ф. Соотношение отраслевой юридической компаративистики с другими гуманитарными и юридическими науками / Р.Ф. Харитонов // Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 6–7 березня 2015 р.). – Донецьк, 2015. – С. 12–14.

4. Харитонов Р.Ф. Отраслевая юридическая компаративистика и другие компаративистские науки: взаимосвязи, общее и особенное / Р.Ф. Харитонов // Правотворча та правозастосовна діяльність: теорія, практика, професійний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 березня 2015 р.). – К., 2015. – С. 20–25.

5. Харитонов Р.Ф. Роль отраслевой юридической компаративистики в системе юридического образования / Р.Ф. Харитонов // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 27–28 лютого 2015 р.). – Ужгород, 2014. – С. 26–28.

6. Харитонов Р.Ф. Отраслевая юридическая компаративистика: методологический аспект / Р.Ф. Харитонов // Розвиток методології сучасної юриспруденції : матеріали IV наук. конф. (м. Одеса, 27–28 березня 2015 р.) / відп. ред. Ю.М. Оборотов. – О., 2015. – С. 127–129.

7. Харитонов Р.Ф. Отраслевая юридическая компаративистика как учебная дисциплина / Р.Ф. Харитонов // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.) : у 2 т. / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – О., 2015. – Т. 1. – С. 451–453.

8. Харитонов Р.Ф. Отраслевая юридическая компаративистика как самостоятельная учебная дисциплина: структурные особенности / Р.Ф. Харитонов // Правові проблеми цивілізаційного вибору України : матеріали Всеукр. наук. конф., присвяч. пам'яті професора Вишнякова Олександра Костянтиновича (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.). – О., 2015. – С. 102–105.

АНОТАЦІЯ

Харитонов Р.Ф. Галузева юридична компаративістика: загальнотеоретичне дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2016.

Дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним загальнотеоретичним монографічним дослідженням, присвяченим галузевій юридичній компаративістиці, визначенню її статусу, її взаємодії з іншими юридичними та гуманітарними науками, а також визначенню її місця в системі юридичної освіти.

Здійснено аналіз наукової літератури, присвяченої галузевій юридичній компаративістиці, насамперед, шляхом виявлення таких основних недоліків, як: невідповідність більшості робіт у сфері галузевої юридичної компаративістики предмету юридичної компаративістики та методології порівняльно-правових досліджень; відображення тільки у назві деяких публікацій порівняльно-правового спрямування дослідження, тоді як самих їх розроблено на основі красназвничого підходу, тощо).

Розглянуто основні підходи до визначення статусу галузевої юридичної компаративістики в системі юридичної науки. Перший підхід передбачає визнання її статусу як самостійної юридичної науки з властивим їй предметом дослідження та методологічною базою. Другий підхід передбачає визнання галузевої юридичної компаративістики як метода пізнання. Третій підхід – це є найбільш об'єктивний підхід, який розкриває сутність галузевої юридичної компаративістики та визначає її статус як допоміжну юридичну дисципліну в рамках юридичної компаративістики. Відповідно до цього підходу галузева юридична компаративістика і юридична компаративістика мають як «загальне поле», у тому числі методологічного характеру, так і власні специфічні інтереси. Галузева юридична компаративістика є допоміжною науковою дисципліною у рамках юридичної компаративістики. Оскільки на формування предмета галузевої юридичної компаративістики здійснює вплив також предмет відповідної галузі права, можна стверджувати про «подвійне підпорядкування» її предмета.

Обґрунтовано тричленну структуру галузевої юридичної компаративістики, до якої включено компоненти загальної теорії юридичної компаративістики, компоненти загальної теорії відповідної галузі права та компоненти особливої частини відповідної галузі права у залежності від об'єкта дослідження.

Визначено роль галузевої юридичної компаративістики в системі юридичної освіти. Виокремлено основні підходи до викладання галузевих порівняльно-правових дисциплін: вибіркового інституційно-проблемного, системно-правового та інституційно-галузевого підходи. Сформульовано рекомендації, урахування яких дозволить поліпшити якість викладання юридичної галузевої компаративістики.

Ключові слова: юридична компаративістика, галузева юридична компаративістика, порівняльно-правовий метод, юридична наука, юридична освіта.

АННОТАЦИЯ

Харитонов Р.Ф. Отраслевая юридическая компаративистика: общетеоретическое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права, история политических и правовых учений. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2016.

Диссертация является одним из первых в отечественной юридической науке комплексным общетеоретическим монографическим исследованием, посвященным отраслевой юридической компаративистике, определению ее статуса и потенциала взаимодействия с другими юридическими и гуманитарными науками, а также определению ее места в системе юридического образования.

Осуществлен анализ научной литературы, посвященной отраслевой юридической компаративистике, прежде всего, путем выявления таких основных недостатков, как: несоответствие большинства работ в сфере отраслевой юридической компаративистики предмету юридической компаративистики и методологии сравнительно-правовых исследований; отображение только в названии некоторых публикаций сравнительно-правового направления исследования, в то время как сами они разработаны на основе страноведческого подхода.

Рассмотрены основные подходы к определению статуса отраслевой юридической компаративистики в системе юридической науки. Первый подход предполагает признание ее статуса как самостоятельной юридической науки с присущими ей предметом исследования и методологической базой. Второй подход предполагает признание отраслевой юридической компаративистики в качестве метода познания. Третий подход признает отраслевую юридическую компаративистику как вспомогательную юридическую дисциплину в рамках юридической компаративистики. Отмечено, что наиболее объективным подходом, который раскрывает сущность отраслевой юридической компаративистики, определяет ее статус, является подход, согласно которому отраслевая юридическая компаративистика и юридическая компаративистика имеют как «общее поле», в том числе методологического характера, так и собственные специфические интересы. Отраслевая юридическая компаративистика выступает в качестве вспомогательной научной дисциплины в рамках юридической компаративистики. Поскольку на формирование предмета отраслевой юридической компаративистики оказывает влияние также предмет соответствующей отрасли права, можно утверждать о «двойном подчинении» ее предмета.

Обоснована трехчленная структура отраслевой юридической компаративистики, в которую включены компоненты общей теории

юридической компаративистики, компоненты общей теории соответствующей отрасли права и компоненты особенной части соответствующей отрасли права в зависимости от объекта исследования. Определена роль отраслевой юридической компаративистики в системе юридического образования. Выделены основные подходы к преподаванию отраслевых сравнительно-правовых дисциплин: выборочный институционально-проблемный подход, когда для сравнительно-правового анализа берётся несколько стран и ограниченное число тем; системно-правовой подход воплощается в процессе реализации права в основных правовых системах; институционально-отраслевой подход, когда наряду с рассмотрением общих вопросов, посвященных закономерностям и тенденциям развития регулирования тех или иных правоотношений, своеобразия правовых систем современности дается сравнительно-правовое описание развития отраслей права. Сформулированы рекомендации, учет которых позволит улучшить качество преподавания юридической отраслевой компаративистики.

Ключевые слова: юридическая компаративистика, отраслевая юридическая компаративистика, сравнительно-правовой метод, юридическая наука, юридическое образование.

SUMMARY

Kharitonov R.F. Branch Legal Comparativistics: General Theoretical Study. – Manuscript.

The thesis for Candidate of Law Degree by specialty 12.00.01 – theory and history of state and law, history of political and legal doctrines. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2016.

The thesis is one of the first complex general theoretical research in domestic legal science, which dedicated to the branch legal comparativistics, its status definition and to its potential cooperation with other legal and humanitarian sciences and the determination of its place in the system of legal education.

The analysis of scientific literature dedicated to the branch legal comparativistics by identifying the major disadvantages such as: inconsistency of the majority of works in the field of branch legal comparativistics with a comparative law subject and methodology of comparative legal studies; displaying only in the name of some publications of comparative legal research direction, while they themselves are based on a regional geographic approach.

The basic approaches to the determination of the status of branch comparative law in the system of jurisprudence are examined. The first approach involves the recognition of its status as an independent legal science with its inherent subject of research and methodological base. The second approach involves the recognition of branch comparative law as a method of cognition.

The third approach recognizes the branch of comparative law as a supporting legal discipline within legal comparativistics.

It was noted that the most objective approach that reveals the essence of branch legal comparativistics, which determines its status, is the approach that the branch legal comparativistics and comparative law has as «total field», including methodological, and their own specific interests.

Branch comparative law acts as an auxiliary academic discipline within the framework of comparative law because on the formation of the subject of branch comparative law also affects the subject of the relevant branch of law, one can argue about the «dual subordination» of its subject.

Substantiated the tripartite structure of branch comparative law, which includes the components of the general theory of comparative law, the components of the general theory of law and the relevant sector of the respective components of the particular branch of the law, depending on the object of study.

The role of branch comparative law in the system of legal education is determined. The basic approaches to the teaching branch comparably-legal disciplines are: selective institutional and problematic approach, when several countries are taken for comparative legal analysis and the limited number of themes; system-legal approach, embodied in the process of realization of the law to main legal systems; institutional and branch approach, when in addition to considering of general issues dealing with laws and regulatory trends in the development of these or other legal relations, legal identity of modern systems, given a comparatively legal description of the branches of law. Recommendations, taking into account which will improve the quality of teaching comparative law branch are given.

Keywords: comparativistics, branch legal comparativistics, comparative legal method, integration of science, education.

Підписано до друку __. __. 2016.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ІПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.